

Марко М. ПАРЕЗАНОВИЋ*

Академије за националну безбедност у Београду

МАРКУС ВОЛФ, ХЕРОЈ И СТРАДАЛНИК ХЛАДНОГ РАТА

Айсџиракџи: Генерал-пуковник Маркус Волф преко 30 година руководио је Главном обавештајном управом Министарства државне безбедности Немачке Демократске Републике. Данас нема ни те државе, ни те службе, а Волф је преминуо 2006. године. Међутим, Волф је у свакако најупечатљивија фигура у обавештајном свету, пре свега у периоду од окончања Другог светског рата, па до краја Хладног рата, а својом способношћу и резултатима наметнуо се као најспособнији хладноратовски руководилац обавештајне службе. Међутим, његова судбина је страдалничка, Волф је настрадао у вртлогу сложених политичко-безбедносних односа између Истока и Запада, при чему је распад Совјетског Савеза и Варшавског уговора био пресудан за његову личну и професионалну судбину. У раду се анализирају и истраживачки осветљавају, и узроци, и утицаји сложених социјалних појава које трасирају шире друштвене односе, са акцентом како ти односи, процеси и појаве могу да утичу на појединца који је на одговорној дужности. Животна прича Маркуса Волфа, није само прича о њему, о две Немачке, о Хладном рату, већ и прича која има многу дубљу позадину, то је прича о жртвовању, издаји и страдању.

Кључне речи: Маркус Волф, Немачка Демократска Република, ШТази, обавештајна служба.

УВОД

Маркус Волф, бивши начелник Главне обавештајне управе Министарства државне безбедности некадашње Немачке Демократске Републике (нем. Das Ministerium für Staatssicherheit der Deutsche Demokratische Republik) је у сфери политике и безбедности једна од најинтересантнијих и најинтригантнијих личности 20. века. Када су у питању обавештајне службе и њихове активности после Другог светског рата, Волф је свакако доминантна личност, може се рећи у водећа. Политику је доживљавао као сложену шаховску партију. У нашој литератури о Волфу се мало писало, најчешће кроз штуре и недовољно објективне текстове, у којима се углавном наступало са позиција тоталитаристичке улоге источнемачког Министарства државне безбедности, које се скраћено називало ШТази (нем. Stasi).

Године 1934, као десетогодишњак, Маркус Волф је стигао возом са родитељима и братом из Базела у престоницу Совјетске Русије и завршио у, за њега, новом свету

* Ванредни професор beogradbg15@gmail.com

који му је одредио и даљи живот. Захваљујући слави и угледу који је имао у СССР-у његов отац Фридрих као немачки антифашистички писац, сложене формалности које су биле обавезне за емигранте, породица Волф је лако решила. Међутим, упознавање са условима свакодневног живота у Совјетском Савезу постало је непријатно откриће, али упркос томе породица Волф је успела да превазиђе недостатак уобичајене европске удобности и брзо се прилагодила новонасталим околностима.¹

Маркус Волф је у Москви завршио последње разреде основне са одличним успехом, када је стекао и надимак Миша.² Још у основној школи научио је руски језик, који је му је касније био од великог значаја у професионалној каријери. Стекао је бројне пријатеље и познанства. Након тога уписао је Московски ваздухопловни институт.³ „Сањао сам о живоју авиоинжењера и конструктора у Совјетском Савезу. Марљиво сам учио и физика, математика, хемија и аеродинамика, исјунили су моја интересовања. Са одличним успехом и прилично лако сам завршио први и други семестар. Међушим, живој је кренуо у другом правцу. Прва Ошцадина (Немачка) је увек била са нама, и сећања о њој нису избрисана. У совјетском јасошу у колони националности, јасало је Немац, а јо је у периоду Стаљинових чистији мојо бији ојасно. Исти јоако, нису се осећали ни они који су у јасошима имали уписану јеврејску националности“, говорио је Волф. Иначе, о отпочињању агресије Трећег Рајха на СССР, студент Маркус Волф је сазнао од својих комшија, који су му кратко рекли: „Почео је рај“.⁴

Две године касније, приступио је Коминтерни,⁵ када се преселио у Башкирију, област између Волге и Урала, чији је главни град Уфа. С обзиром да је Други светски рат увелико трајао, као и да је већ отпочела агресија фашистичке немачке на Совјетски Савез, Волф је у Уфи од стране комунистичке партије селектован за специјалну обуку за обавештајни рад у оквиру органа НКВД-а. То је Волф описао на следећи начин: „Најад Немачке на Совјетски Савез 22. јуна 1941. јошјуно је јроменио мој живој. У војном шјабу у Москви, донетиа је одлука да се мој ошца Фридрих, с обзиром на немачко јорекло, мобилише за јолијичко-јројајандни рад који је јодразумевао јисање јексијова на немачком језику, израду јројајандних лејака, учесјивовање у радио емисијама које су од сјране совјетских власти у јројајандне сврхе биле намењене немачком јоворном јодручју, односно немачком народу и немачкој војсци. Ја као Фридрихов син, у лејо 1942. јодине ујућен сам у Уфу у школу Комунистичке интернационале. У овој школи, заједно са друјим јолазницима из јошово свих евројских земаља, били смо обучавани за илејални антифашистички рад, као и за јолијичко-обавештајна дејсјива након јобеде над Хијлером. Наравно, јео наши живој у Коминтерни је дио орјанизован и сјројо консирајиван. Свако је добио своје кодно име. Тада сам се звао Курји Форсјер“.⁶

1 Ноэль Воропаев, Маркус Вольф. „Человек без лица“ из Шјази, Алисторус, 2016: 12.

2 О доласку породице Волф у Совјетски Савез, види опширније: Kristie Macrakis, *Markus Wolf – From the Shadows to the Limelight*, Spy Chiefs, Georgetown University Press, Washington, 2018: 147-148.

3 Markus Wolf with Anne McElvoy, *Memoirs of a Spymaster*, Pimlico, London, 1997: 30.

4 Ноэль Воропаев, Маркус Вольф. „Человек без лица“ из Шјази, Алисторус, 2016: 16.

5 О начину како је приступио Коминтерни, види опширније: Markus Wolf with Anne McElvoy, *Memoirs of a Spymaster*, Pimlico, London, 1997: 30-34.

6 Ноэль Воропаев, Маркус Вольф. „Человек без лица“ из Шјази, Алисторус, 2016: 19.

Као прикривеног припадника совјетске обавештајне службе, партија је упутила Волфа у радио Националног комитета „Слободна Немачка“, где је у периоду од 1943. до 1945. године радио као спикер и новинар на каналу за немачки народ у Москви.⁷ По ослобођењу Немачке 1945. године, Волфа упућују у Берлин, под лажним именом Михаел Шторм и под легендом новинара Радио Берлина. Једно од његових најзначајнијих јавних ангажовања у том периоду односило се на извештавање са Нирнбершког процеса. Неколико година касније, тачније 1949. године, Волф је повучен у Москву, где је именован за саветника у амбасади Источне Немачке, у којој је радио све до 1951. године.

У августу 1951. године саветник амбасаде Маркус Волф је из Москве позван на састанак у Источни Берлин, у седиште Министарства спољних послова НДР. У поверљивом разговору ван службених просторија Министарства (због могућности прислушкивања), Волфов тадашњи шеф Антон Акерман,⁸ обавестио је младог дипломату да је донета одлука да из дипломатије буде премештен у обавештајни сектор НДР, као и да је у том смислу већ потписано тајног решење 16. августа 1951. године. Како би прикрила своју обавештајну службу, Источна Немачка је формирала Научни институт за економска истраживања, који је званично започео са радом 1. септембра поменуте године, исти су основали осам Немаца и четири совјетска саветника. То је заправо био и датум основања источнонемачке обавештајне службе.⁹

Волф је као млади и амбициозни обавештајац, чуо одјеке разговора у важним московским кабинетима. Стаљин је био незадовољан пасивношћу совјетске интелигенције, захтевао је активније и енергичније акције. Комунисти су са подозрењем посматрали интелектуалне кругове, а управо је то Волф препознао као своју предност у односу на друге кадрове. Друго, Стаљин је Сједињене Државе oznaчио као највећег непријатеља Совјетског Савеза и наложио да се обавештајне активности појачају према Западној Немачкој. Управо те активности су ишле на руку Волфу, јер је нагло порастао значај источнонемачке обавештајне службе.¹⁰

7 С друге стране и из Западне Немачке је сумитовани радио програми као одговор на источнонемачки радио „Слободна Немачка“, види опширније: Nicholas J. Schlosser, *Cold War on the Airwaves: The Radio Propaganda War against East Germany*, University of Illinois Press, Illinois, 2015; као и: Nicholas J. Schlosser, *The Berlin Radio War: Broadcasting in Cold War Berlin and the Shaping of Political Culture in Divided Germany 1945-1961*, University of Maryland, College Park, Annapolis, 2008.

8 Интересантна је каријера Акермана и препуна је контраверзи. У тренутку када је Волфу саопштио да прелази у обавештајни сектор, био је на позицији државног секретара Министарства спољних послова НДР. Касније, у периоду од јануара до јула 1953. године, свега неколико месеци био је министар спољних послова, После смене, Акерман је разрешен свих партијских функција, ухапшен и притворен. Пуштен је на слободу 1954. године и именован за начелника филмског одељења Министарства културе. У потпуности је рехабилитован 1956. и неколико година касније је пензионисан. Године 1970. одликован је Отаџбинским орденом за заслуге НДР, у мају 1973. године, Акерман, који је боловао од рака, одузео је себи живот у 67. години, види опширније: Stephanie Engelhard, *Constructing Socialism in East Germany: An Early History of the GDR 1945-1955*, University of Pennsylvania, Harrisburg, 2010.

9 Леонид Млечин, *Маркус Вольф*, Молодая Гвардия, Москва, 2015: 106.

10 Маркус Волф је био веома заинтересован за историју специјалних служби. Он је континуирано тражио хероје обавештајног рада, које би накнадно „користио“ као личности које би инспирисале младе обавештајце. Велику важност придавао је поштовању традиције. Интересантно је да је Волф успео да пронађе немачког комунисту Макс Клаузена радио телеграфисту легендарног

У децембру 1952. године, Волф је изненада позван на састанак од стране Валтера Улбрихта, генералног секретара Централног комитета НДР. Без било каквог увода и куртоазног дела разговора, Улбрихт је саопштио Волфу да руководство Источне Немачке и совјетски саветници нису задовољни радом начелника обавештајне службе и да је донета одлука да Волф буде именован на поменуту дужност. Волф је знао да са Улбрихтом није добро започињати никакве полемике или разјашњавајуће дилеме и одмах је прихватио наведену дужност. Са 29 година живота, постао је најмањи начелник обавештајне службе (нем. Hauptverwaltung Aufklärung). У прво време ту радост и професионални успех није поделио чак ни са најближима. Министар државне безбедности Ерих Милке¹¹ је веома хладно и уздржано реаговао на именовање Волфа, изражавајући чак и сумњу у потребе за постојањем обавештајне службе као засебне организационе јединице у оквиру министарства. Како би се превазишли анимозитети који су наступили од самог старта, обавештајна служба је потчињена Генералном секретару Централног комитета, којем је Волф подносио извештаје за свој рад. „Однос између Милкеа и мене је одувек био конјрадикторан и сложен. Кад год би се срели, он се према мени односио са видљивом антипатијом. Обавештајну службу је дуго низ година сматрао неопходном и неопредељивом. Штавише, сматрао је да је то резултат грешке“, говорио је Маркус Волф.¹² У чин генерал-потпуковника унапређен је 1965, а у генерал-пуковника 1980. године. Пензионисан је у новембру 1986. године, у чину генерал-пуковника државне безбедности, и тада се посветио писању књига. Цео живот је посветио обавештајном раду, а на челу обавештајне службе провео је преко 30 година.

совјетског обавештајца Рихарда Зоргеа. Клаузен је имао је тешку судбину. Служио је у Совјетској војној обавештајној служби. Стога је по повратку у Совјетски Савез, уместо охрабрења, прогнан. Радио телеграфиста највише класе, са огромним професионалним искуством, зарађивао је за живот поправљајући радио апарате. Током службовања у Јапану, јапанска контраобавештајна служба никако није успевала да га лоцира, између осталог и јер је вешто мењао места емитовања. Али једна грешка је била довољна, Јапанци су пронашли сачуване напрте већ послатих шифрованих телеграма. Они су постали главни доказ против њега и Зоргеа. Ричард Зорге је погубљен у Токију. Макс Клаузен је осуђен на доживотни затвор. Након предаје царског Јапана, Американци су ослободили из затвора Макс Клаузена и његову жену са којом се вратио у Совјетски Савез. По доласку у Москву одведени су у тзв. сигурну кући војне обавештајне службе. Од брачног пара Клаузен затражено је да се сете свега - рада са Зоргеом, понашање сваког од чланова групе, да се изјасне о вероватним разлозима неуспеха, о току и последицама обавештајне операције. Клаузен је донесена писаћа машина на којој је савесно и одговорно куцао своје изјашњење од јутра до вечери. Након тога, Клаузенови су послати у совјетску окупациону зону Немачке, која је касније постала НДР, види опширније: Леонид Млечин, *Маркус Волф*, Молодая Гвардия, Москва, 2015: 09. Иначе, захваљујући телеграмима из Јапана, СССР је пребацио више дивизија са Далеког истока ради одбране Москве. То је резултат процена Зоргове обавештајне групе да Јапан неће напасти СССР. Наравно да је заслуга за ту процену требала бити само Стаљинова, што је један од узрока накнадних покушаја да се обесмисли и унизи херојски и врхунски обавештајни рад Зоргеа и његове групе, те наведено поступање према брачном пару Клаузен је очито било резултат свега тога. Због тога, Волф је својим поступком дао допринос да се та неправда у одређеној мери амортизује;

11 О Ериху Милкеу, „господару страха“, види опширније: Heribert Schwan, *Erich Mielke: Der Mann, der die Stasi war*, Droemer Knaur, München, 1997; као и у: Birgit Rasch and Gunnar Dedio, *Erich Mielke: Psychogramm des DDR-Geheimdienstchefs*, Sutton, München, 2015.

12 Леонид Млечин, *Маркус Волф*, Молодая Гвардия, Москва, 2015: 115.

ОПЕРАТИВНИ И ОБАВЕШТАЈНИ РАД

На основу оних података који су јавно доступни, није тешко закључити да је оперативни и обавештајни рад Маркуса Волфа био импресиван и изузетно успешан. Након ове квалификације, одмах се јавља сасвим логична дилема, како се може говорити о импресивности и изузетности, када се држава и њена обавештајна служба којом је Волф тридесет година руководио, распала и нестала са светске мапе. У том смислу, важно је нагласити да је Немачка Демократска Република, па и њена обавештајна служба, била творевина Совјетског Савеза, те распадом и нестанком СССР-а, престала је да постоји и Источна Немачка. Али о овим аспектима, детаљније ће се образложити у наредном поглављу.

Волф је након преузимања начелничке дужности у обавештајној служби за веома кратак временски период максимално уозбињо и професионализовао систем, који је за само неколико година почео да остварује одличне резултате. Главни правци у раду обавештајне службе били су Западна Немачка и Северноатлантска алијанса (НАТО). Због непостојања језичке, верске и културолошке баријере, обавештајци Штазија су успевали да направе солидне продоре у институције Западне Немачке које су биле предмет интересовања и напада. До 1961. године и подизања Берлинског зида, кретање кроз различите секторе, а било их је четири, било је релативно слободно (у Берлину су постојали совјетски, амерички, британски и француски сектор). Међутим, након изградње Берлинског зида, околности за обавештајни рад су постале теже, што је захтевало и промену стратегије. Међутим, источњоњемачки обавештајци под вођством Волфа успешно су се преоријентисали на дате околности и наставили су са офанзивним продором у све виталне западне институције. За разлику од Источне Немачке која је за формирање своје обавештајне службе користила совјетске капацитете, Западна Немачка је за форирање свој обавештајно-безбедносног апарата искористила обавештајце који су служили у органима нацистичке Немачке. Многе од њих су пустили на слободу уз услов да наставе да раде за њих. И не само то, већ су реактивирали и један део мреже Абвера, нацистичке обавештајне службе (нем. *Abwehr*),¹³ која је функционисала за време Другог светског рата.

Временом обавештајна компонента Штазија је под вођством Волфа почела да шири своју мрежу и на друга подручја, тако да је постала активна и ван европског континента. Главна предност огледала се у чињеници што је у питању била нова (млада) служба, са ограниченим кадровским и материјалним капацитетима, због чега је нико у почетку није третирао озбиљно, процењујући да иста никада неће имати озбиљнијих капацитета за веће обавештајне успехе. И не само то, сматрало се да због изразито блиске сарадње и уплива Москве у ту службу, она никада неће успети да се развије самостално, већ ће увек представљати услужни сервис совјетског КГБ-а. Међутим, захваљујући инвентивности и креативности Волфа и његових најближих сарадника, обавештајна служба Источне Немачке

13 О нацистичкој обавештајној служби, види оширније: Edmund L. Blandford, *SS Intelligence: The Nazi Secret Service*, The Crowood Press Ltd, Wiltshire, 2000; као и: Peter Broucek *Militärischer Widerstand: Studien zur österreichischen Staatsgesinnung und NS-Abwehr*, Böhlau, Wien, 2008.

је већ средином 1960-их година постала једна од најреспектабилнијих у свету. Штази је захваљујући добро синхронизованом раду контраобавештајног и обавештајног сегмента увек имао довољан број шпијуна за размену, што је у периоду Хладног рата било од непроцењиве важности и значаја. Интересантно је напоменути да западне специјалне службе дуго година нису уопште знале како изгледа начелник обавештајне службе Источне Немачке. непријатељи на Западу, Маркуса Волфа знали су само по једној фотографији из 1959. године. То је трајало све до документовања на улицама Стокхолма мушкарца атлетске грађе са тамним наочарима, на основу чега је настала прва црно-бела фотографија. За западне специјалне службе ова фотографија била је од огромне важности и дуго очекивано откриће, може се рећи и сензација. На фотографији се налазила најмистичнија и најмистериознија фигура европског шпијунског миљеа, рекло би се, жива легенда - начелник обавештајне управе Министарства државне безбедности, генерал Демократске Републике Немачке Маркус Волф. Више од тридесет година руководио је источнонемачком обавештајном службом, а двадесет година је на Западу имао надимак „човек без лица“, јер се до наведеног документовања у Стокхолму уопште није знало како изгледа, нити је на Западу постојала његова фотографија. Сви су знали да Волф постоји, али га нико није видео. С друге стране, Волф је био свестан своје важности. О себи је говорио без лажне скромности: *„Водио сам усјешну обавештајну службу и око мене је постојао мистицизам. Имао сам свој начин размишљања и веће способности у односу на друге“*. Осим тога, поменута фотографија у Стокхолму која је стицајем околности случајно сачињена, добила је на вредности захваљујући пребегу из Источног Берлина бившег поручника Министарства државне безбедности НДР Вернер Стилера на Запад 18. јануара 1979. године. Управо Стилер је препознао и идентификовао свог бившег начелника. Иначе, Волф је са пасошем издатим на име Курт Вернер, допутовао је у Шведску преко Финске. Волео је да путује у иностранство и преферирао је да се лично састаје са агентима. У близини замка Грипсхолм на ободу Стокхолма, Волф је реализовао састанак са важним агентом, послаником Бундестага из редова Социјалдемократата Фридрихом Кремером. Интересантно је и да је у то време Волф користио службена путовања и да своју другу супругу одведе на Запад и да са њом купије ствари и намештај за стан, да разгледају знаменитости и да посећују одређена еготична места која нису била доступна за грађанине социјалистичких земаља, попут ноћних барова. Поред наведеног, поменути пребег поручника Стилера је био непријатан догађај за генерала Волфа и створио му је додатне проблеме у ионако већ сложеним и напетим односима са његовим претпостављеним генералом армије Ерихом Милкеом, министром државне безбедности НДР. Још тада је свима било познато да постоји велико ривалство између Милкеа и Волфа, те да ће поменути околност министар државне безбедности интензивно искористити против Волфа.¹⁴ Међутим, Волф је још одавно научио како да се филозофски односи према неуспеху. Између Запада и Истока водио се прави шпијунски рат, а у ратовима и најуспешнији команданти трпе губитке. Током Хладног рата,

14 Види опширније: Леонид Млечин, *Маркус Вольф*, Молодая Гвардия, Москва, 2015: 5-8.

обавештајци су имали пребеге на обе стране, при чему је Волф још тада био свестан да је резултат углавном био у његову корист.¹⁵

Један од највећих обавештајних успеха Волфа, односио се успешно инволвирање агента у најближе окружење западнонемачког канцелара Вилија Бранта. У питању је био Гинтер Гијом, Брантова десна рука и човек од највећег поверења у његовом кабинету. Гијом је као лични секретар западнонемачког канцелара годинама вредно радио за Штази, што је након његовог разоткривања 1974. године, резултирало да је Вили Брант под теретом те шпијунске афере, био принуђен да поднесе оставку. Немачку је потресао највећи послератни скандал. Откривен је, ухапшен и осуђен Гинтер Гијом, шпијун у служби Немачке Демократске Републике. Гијом и његова супруга осуђени су на 13, односно 8 година затвора. Шест година касније, 1981, Гијом се, захваљујући једној размени шпијуна између Запада и Истока, вратио у Источну Немачку. Случај Гијом једна је од највећих шпијунских афера у Европи, у време Хладног рата. Њене последице снажно су утицале на обе немачке државе и њихове односе. На Истоку славен као херој, на Западу осуђен као издајник, Гинтер Гијом је у сваком случају добио значајно место у новијој европској историји. С разлогом: човек који је срушио Бранта сигурно није био обичан шпијун.¹⁶

15 „Тридесет четири године служио сам као шеф обавештајне службе Министарства државне безбедности Немачке Демократске Републике. Чак и моји ојорчени нејријатељи изрзнали би да је то вероватно било најефикаснија служба на европском континенту. Долазили смо до многи сѝрајешких и техничких тајни моћних војски које су биле изрошив нас и преко совјетске обавештајне службе доштављали смо их команди Варшавској пакѝи у Москви. Било је расѝросѝрањено веровање да знам више тајни Савезне Републике Немачке него сам канцелар у Бону. Заѝста, инфилтрирали смо аѝенше у све сфере зајаднонемачкој друшѝва, ѝри чему су многи од ѝих аѝеншта радили из уверења. Ми иѝточнонемачки социјалиѝти покушали смо да сѝворимо једно ново друшѝво у којем се никада неће ѝоновѝиш немачки злочини из ѝрошлости“, Markus Wolf with Anne McElvoy, *Memoirs of a Spymaster*, Pimlico, London, 1997: 1.

16 Гинтер Гијом рођен је 1927. године у Берлину, у породици једног музичара. После окончања Другог светског рата скрасио се Берлину, где је углавном радио као фотограф. Од 1950. до 1956. био је запослен у издавачкој кући „Народ и знање“, где је био заврбован од стране тада моћног Министарства државне безбедности НДР (Штази). С успехом је завршио најзахтевнију обуку и 1956. године послат је у Западну Немачку. С њим је кренула и супруга Кристел, такође источнонемачки агент. У Франкфурту на Мајни, где се брачни пар Гијом доселио из НДР, Гијом је једно време водио малу радњу за продају слаткиша и цигарета, а супруга је радила као секретарица. Обоје су се учланили у Социјалдемократску партију Немачке што је, како се касније испоставило, био одлучујући корак према блиставој шпијунској каријери. Степеник по степеник, Гинтер Гијом је напредовао и после петнаестак година стигао у канцеларов уред у Бону, где је био секретар у сектору привреде, финансија и социјалне политике. Од 1972. године радио је као секретар немачког канцелара Вилија Бранта. Био је главни човек за везу уреда канцелара с Политбироом ССД и социјалдемократском фракцијом у Бундестагу. Због доброг личног односа с Брантом Гијом је имао комплетан увид и у канцеларов приватни живот. Немачка обавештајна служба (БНД) упутила је 1969. године канцеларовом уреду прва упозорења да биографија Гинтера Гијома није сасвим „чиста“, да је према извештајима западнонемачких шпијуна у НДР он можда агент Штазија, али узалад. Гијом је у Бону направио метеорску каријеру, да би после свега две године постао десна рука канцелара Вилија Бранта. Као што то обично бива у шпијунским причама, Гијом је откривен случајно. Неки педагнти службеник у БНД-у архивирао је две „ухваћене“ и дешифроване честитке упућене из НДР 1956. и 1957. године Гијому. Сумњиво је било што су честитке послате са адресе коју користи Штази. Када је 1973. постало јасно

Генерал-пуковник Маркус Волф је 1983. године поднео захтев за одлазак у пензију. У том тренутку то је изазвало огромно изненађење у државном врху Источне Немачке, и никоме није било јасно зашто је желео да оде у пензију. Процес преноса послова са Волфа на Вернер Гросмана, његовог првог заменика и наследника протегло се на две године. Међутим, посматрано са дашање временске дистанце, Волфова одлука је итекако имала смисла и по свему судећи била је резултат доласка Горбачова на чело СССР. Евидентно је да је Волф боље неког било ко други знао и проценио да долазе политичке промене и да је боље да их не дочека као шеф обавештајне службе. У међувремену, Волфа нису хтели да га пусте у пензију. Егон Кренц, високи функционер Централног комитета, који је био задужен за структуре моћи,¹⁷ намеравао је Волф замени Милкеа на челу Министарства државне безбедности. „Кренц се неко време поигравао мишљу да сам мојући наследник министра државне безбедности“, касније је изјавио Маркус Волф. Међутим, Волф је већ чврсто одлучио напусти службу, а интересантно је да је након његовог одласка уследио губитнички низ источнонемачке обавештајне службе.¹⁸

да из канцеларовог окружења „цуре“ државне тајне, Уред за заштиту уставног поретка СР Немачке почео је да „чешља“ Брантове сараднике. Неко се сетио давних честитки и обруч око Гијома брзо је затворен. Брачни пар Гијом ухапшен је 24. априла 1974. године. Канцелар Вили Брант је 6. маја преузео политичку одговорност за овај шпијунски скандал и поднео оставку. Крајем децембра 1975. године Гинтер Гијом је због издаје осуђен на 13 година робије, а супруга Кристел „зарадила“ је осам година затвора. У размени шпијуна 1981. године, типичној за време хладног рата, брачни пар Гијом враћен је у Немачку Демократску Републику, где је Гинтер слављен као херој. Користећи материјал из времена шпијунског живота, Гијом је 1988. године објавио књигу „Исказ“. Преминуо је од последица срчаног удара 1995. године. Иронија је да је умро и да је сахрањен у држави коју је шпијунирао. Његов послодавац, Немачка Демократска Република, нестала је с политичке карте Европе 1990. године када се „утопила“ у Савезну Републику Немачку, државу у којој је робијао „као издајник отаџбине“, Жарко Ракић, Човек који је срушио Бранта, Политика, Београд, 19.07.2014, <https://www.politika.rs/scc/clanak/299688/Тема-nedelje/Uhodenje-pod-okriljem-zakona/Covek-koji-je-srusio-Branta>.

- 17 Егон Кренц био је од 1984. године Хонекеров заменик и формално и суштински човек бр. 2 у Источној Немачкој. Након немачког уједињења, хапшен је и затворан, али је остао до краја веран својим политичким идеалима и убеђењима, живи у Намачкој, види опширније: Egon Krenz, *Aufbruch und Aufstieg: Erinnerungen*, Das Neue Berlin Verlag, Berlin, 2022.
- 18 И Маркус Волф је драматично променио свој живот. Не само да се растао са службом, већ је пронашао и новог животног сапутника, развео се од друге жене и у октобру 1986. године, оженио се Андреом Стингл. Министар Милке дуго није дозвољавао Волфу да се да се поново ожени. Прво, министру је сметала заљубљива природа његовог заменика, а друго, нова Волфова изабраница Андреа у бази података Министарства државне безбедности водила се као „сумњиво лице“. Али на крају, Милке је све пустио на вољу Волфу. Заправо, министар је био задовољан што се ослободио Волфа 27. новембра 1986. Милке му је организовао и свечани испраћај и на растанку генерал-пуковнику Волфу уручио је највишу награду НДР - Орден Карла Маркса. Одласком из службе, настанио се са супругом у удобној вили у шуми поред језера. Опрезност у односима са спољним светом биле су његове карактерне црте, малтене од рођења (услови живота, избеглиштво, школа Коминтерне, а затим и специфичност рада у обавештајној служби). Чак и блиским пријатељима никада није причао о себи, а можда је само са једном особом био потпуно искрен, не кријући своје и скривене мисли. То је била његова последња љубав, жена, саветник и асистент - Андреа, Леонид Млечин, *Маркус Вольф*, Молодая Гвардия, Москва, 2015: 341-343.

АКТИВНОСТИ ВОЛФА НАКОН ПОЛИТИЧКИХ ПРОМЕНА И ПАДА БЕРЛИНСКОГ ЗИДА

Дана 7. новембра 1989. године влада Немачке Демократске Републике је поднела оставку, а два дана касније током великих демонстрација у Источној Немачкој, започело је рушење Берлинског зида, који је био синоним поделе две Немачке. Више није постојала граница између Источне и Западне Немачке. У првом таласу је преко два милиона Немаца из Источне, прешко у Западну Немачку.

Дана 28. новембра 1989. године, западнонемачки канцелар Хелмут Кол представио је програм за уједињење две Немачке. Званично укљањање зида уследило је неколико месеци касније, тачније 13. јуна 1990. године, а уједињење две Немачке озваничено је 3. октобра 1990. године. Практично од новембра 1989. године Немачка Демократска Република је престала да постоји, а Министарство државне безбедности заузели су демонстранти, који су дошли у посед документације.

Док се Немачка уједињавала након више од четрдесет година подељености, Волф и његове колеге из Министарства државне безбедности постали су таоци поменутих политичких процеса. Одмах је оптужен да је издајник немачког народа. Започела је његова социјална изолација, а новинари су свакодневно дежурали испред његовог породичног стана. „Сваки дан сам ѝримао ѝозиве од очајника, који су ме молили да нешѝо учиним и сѝасем их. Тада су се већ догодила и два самоубиства виших званичника Министарсѝва“, писао је Волф.¹⁹ У том периоду, у Берлину су Волфу пришли припадници америчке обавештајне службе ЦИА, који су му у замену за сарадњу понудили америчко држављанство, пензију и вилу у Калифорнији. Волф је то одбио.²⁰

19 Markus Wolf with Anne McElvoy, *Memoirs of a Spymaster*, Pimlico, London, 1997: 17.

20 „Код мене у сѝан је дошао сѝарији човек, мршаваѝ лица и ѝросец, био је обучен у ѝамно одело, бесѝрекорно исѝељане кошуље са ѝрујастѝом краватѝом. Предсѝавио се као ѝосѝодин Хаѝавеј и наѝласио да је лични изасланик Вилијама Вебсѝера, дирекѝора ЦИА. У њеѝовој ѝраѝњи био је млад, здеѝастѝ човек, који се ѝредсѝавио као Чарлс и рекао да је шеф ѝункѝа ЦИА у Берлину... С обзиром да више нисам имао на расѝлоањању ресурсе службе, морао сам да се враѝим на ѝоѝеѝне ѝринѝије и ѝајно снимим сасѝанак из машине скривене у креденцу, како би се зашѝиѝио од уцене... Хаѝавеј је исѝакао да се саосеђа са мојом ѝеѝком сѝѝуацијом и неизбежношћу моѝ хаѝшења, исѝовремено ми уѝуђујући низ комѝлиментнаѝа на рачун моѝ ѝрофесионалноѝ рада. Рекао ми је да је 1950-их службѝовао у Западном Берлину и да је ѝомно ѝраѝио ѝрве ѝодине моје каријере, као и да је једно време био шеф ѝункѝа ЦИА у Москви... Прво шарѝарѝа, ѝомислио сам у себи, али ѝде је ѝиѝаѝ? Па, ѝосѝодо, рекао сам, ѝреѝѝосѝављаам да нисѝе дошли чак до овде да би ме ѝохвалили, ѝреѝѝосѝављаам да нешѝо желѝије и од мене. Обојѝца су се насмејала, са олакшањем и кренула је ѝонуда ѝиѝа Ви сѝе комуниста из убеђења, ми ѝо знамо. Али ми Вам нудимо да нас саветѝујеѝе и ѝомоѝиѝе, да убудуће радимо заједно, и нико друѝи за ѝо не мора да зна. Ми смо изасланици Сједињених Држава и можемо Вам ѝонудѝиѝи уѝоѝиѝије и зашѝиѝију од освете НАТО-а савезника уједињене Немачке. Калифорнија, насѝавио је на свом лакој немачком, је веома ѝријајна. Леѝо је време ѝоком целе ѝодине... дирекѝор Вебсѝер је сѝрѝман да Волфа ѝрими у седишѝију ЦИА и да се ѝамо доѝоворе о свему... Моѝли би и да Вам изменимо лични ѝоѝс, да Вам мало заѝеѝнемо лице како дисѝе се осеђали сѝѝурније. Догао је и да би ми уручили значајна финансијска средсѝтва... Увек ѝосѝѝоје ѝрраничења за ову разлоѝова, а моја ѝраница је да нећу издати никоѝа ко је радио за мене. Можемо да разѝоварамо и даље, али без имена... Ако желѝије да насѝавиѝе разѝоворе са мном, ѝозовиѝе ме формално у Америку и да разѝоварамо као одрасли ѝуди... Али Ваша ѝозиѝија у Немачкој је лоша, догао је Хаѝавеј, убрзо ћеѝе биѝи ухаѝишени, на ѝиѝа сам одѝоворио да увек ѝосѝѝоји и Русија као акѝтернаѝива. На ѝо је Хаѝавеј ѝреѝоручио

Због реалне могућности од одмазде, био је принуђен да напусти Берлин. Не скривајући своје јеврејско порекло, Волф се обратио Израелу за помоћ, међутим израелска страна је одбила да пружи гостопримство Волфу, правдајући то чињеницом да би долазак Волфа у Израел, наводно, изазвао одгромно незадовољство народа, с обзиром на дугогодишњу сарадњу Штазија за палестинском службом безбедности. Из наведених разлога, Волф се склонио у Аустрију одакле је написао писмо председнику Немачке у којем је нагласио да не намерава да по други пут емигрира из своје земље, да је Немачка његова отаџбина у којој се налазе гробови његових родитеља и брата, као и да је спреман да одговара за све своје поступке. Међутим, са немачке стране није уследио никакав одговор, након чега је из Аустрије Волф отпутовао за Москву.

Доласком у своју другу домовину Совјетски Савез, Волф је успоставио контакте са својим колегама из совјетског КГБ-а који су му обезбедили сигуран боравак у Москви. Испред КГБ-а за комуникацију са Волфом био је задужен генерал Леонид Шебаршин, тадашњи начелник Прве главне управе КГБ (обавештајна управа из које је касније формирана руска спољња обавештајна служба СВР).

Посматрано са данашње временске дистанце, интересантно је да је Волф у први мах желео да се из Немачке склони у Израел, што иде у прилог томе да је и пре него што се распао СССР, Волф очигледно био свестан да је Совјетски Савез на умору.

Током боравка у Москви, Волф је Михаилу Горбачову, председнику Совјетског Савеза написао два писма (23. октобра 1990. и 27. јуна 1991. године). У наведеним писмима замолио је Горбачова да искористи свој лични ауторитет како би заштитио припаднике Штазија и обавештајну мрежу ове службе на Западу. Ни Горбачив није ништа одговорио.

Да апсурд буде још већи, Хелмут Кол је приликом једног од састанака са Горбачовом испољио интересовање за будући статус припадника државних структура Немачке Демократске Републике, пре свега чланова политбироа, припадника службе безбедности и армије, на шта је Горбачов одговорио да су у питању Немци и да немачка страна то треба сама између себе да реши, као и да Совјетски Савез не жели да се меша у та питања. На тај начин, Горбачов је издао све те људе, који су преко четрдесет година били у функцији СССР-а и практично дао зелено светло за њихов прогон. А договор и споразум је био могућ. Волф је у каснијим интервјуима

---

*да не идем у Москву, јер је тамо живој ижежак. Сућерисао ми је мислим на себе и своју нову сућрућу Андреу, и да су на сунчаној Флориди свакако бољи услови него у немачком зајвору... Насћуиуила је дућа тишина. Постало ми је јасно да их није инћересовао само мој рад за истичнонемачку обавештајну службу, већ и моје информације о КГБ-у... Посталоји нешто врло специфично што желите од мене, зар не? уишћао сам, на шта је Хајавеј испољио инћересовање које се односе на идентификовање крћице унутар операције ЦИА у Бону из 1985. године... Нисам желео да одам идентифићуићуи совјетској агенћуи... Поново су се враћили 29. маја, али нисмо се приближили у разговору и нисмо успели да постићемо саћласност да ме званично позову у Америку. Чарлс је разговарао и са Андреем, описујући јој задовољства живоћа у Америци. Пре одласка, дали су ми телефонски број у Ленсију, и разменили смо кодне речи за евенћуални будући конћакћ. Нисам им ништа одговорио нићи одећао. Били су сћремни за ићру чекања, а ја сам био свесћан да ће се моја ситуација поћоршати. Одбијањем да постојанем издајник ја сам, у сћвари, себи искључио моћућност и да остојанем у Немачкој", види опћирније: Markus Wolf with Anne McElvoy, *Memoirs of a Spymaster*, Pimlico, London, 1997: 19-26.*

нагласио да је то било велико разочарање, што их је политичко руководство Сојветског Савеза предало на милост и немилост победницима Хладног рата.

Волф је током боравка у Москви дочекао и покушај преврата у августу 1991. године. Међутим, након неуспелог државног удара, Волф се консултовао са генералом Шебаршином, који га је рекао као искрен друг да му, због хаоса који је наступио у земљи, и свеукупног лошег стања у државном врху и КГБ-у, не може више гарантовати безбедност и никакву перспективу у Москви. Волф је то касније и потврдио: „По мом доласку дочекан сам као и обично у јујозайадном ѝредѝрађу Москве у оѝромној зѝради у Јасенову у којој се налазила Прва ѝавна уѝрава КГБ, срце обавешѝајних оѝерација. Шеф обавешѝајне службе Леонид Шебаршин и њејови најближи сарадници су ме ѝојло ѝоздравили. Познавали смо се деценијама. Изнели су војѝку и брижљиво су се расѝѝивали о мојим живоѝиним условима. Али убрзо је ѝосѝало јасно да је КГБ ѝалац власѝи, и да у ѝоследњим и неизвесним фазама владавине Михаила Горбачова, више нико из КГБ-а није био у моуђносѝи да ми ѝружи значајну ѝмоћ. Такође, расѝросѝрањено је било уверење да сам имао конѝакѝе у вишим ѝолиѝијичким ешалонима у Москви, али ѝо је било неѝачно, с обзиром да сам најусѝио службу 1986. ѝодине“.²¹ Из наведених разлога, Волф се у септембру 1991. године преко Аустрије вратио у Немачку, када се и најавио немачким властима, тако да су га на граничном прелазу сачекали немачки органи безбедности и спровели га у истражни затвор. После 11 дана пуштен је из затвора и одређен му је кућни притвор у Берлину, уз кауцију од 250.000 немачких марака. Првостепеном пресудом осуђен је на 6 година затвора, при чему је кривични процес трајао све до 1996. године. Постојале су две главне особености кривичног процеса који се водио против Волфа. Прва се односила на монтирану и правно неосновану оптужницу, која је била искључиво политички мотивисана и лично усмерена против њега. Друга је садржана у чињеници да се током целокупног кривичног поступка шеф источнонемачке обавештајне службе држао крајње храбро и достојанствено, при чему није желео да пребаци никакву одговорност на своје колеге и сараднике.²² Пензију је проводио пишући књиге. Прву књигу под називом „Тројка“, објавио је 1989. године, након тога 1997. своје мемоаре, а 2002. године и трећу књигу „Другови не умиру“.

Преминуо у сну 9. новембра 2006. године у 83. години живота.²³ Испратили су га на последњем путовању хиљаду и по људи, пријатељи, бивше колеге и сарадници, културне личности, политички лидери левичарских партија. Сахрањен поред свог млађег брата Конрада. У некој другој ери сигурно би за себе изабрао другачији пут. Могао је да буде успешан авио конструктор, као што је то желео у младости. Постао је популаран писац када је отишао у пензију. Тако свестрано талентована и бистра особа, снажног карактера са високом интелигенцијом и свестраним образовањем, успела у сваком послу. Да је изабрао други пут, не би био ухапшен

21 Markus Wolf with Anne McElvoy, *Memoirs of a Spymaster*, Pimlico, London, 1997: 6.

22 О дилемама и контроверзама које су пратиле суђење Волфу, види опширније: Von Marcus Neumann, *Der Markus-Wolf-Prozess – ein deutsches Dilemma*, Deutschlandfunk, Köln, 05.12.2018, <https://www.deutschlandfunk.de/ddr-aufarbeitung-der-markus-wolf-prozess-ein-deutsches-100.html>.

23 Интересантно је да је Волф преминуо на дан рушења берлинског зида. Чак је и дан његове смрти имао одређену симболику.

на граници и не би завршио на оптуженичкој клупи. Свет специјалних служби је фасцинантан и запањујући са бескрајним комбинацијама и невероватним интригама, изгубио је човека који је, без претеривања, био најистакнутији обавештајни руководилац XX века.²⁴

ЗАКЉУЧАК

Да би се темељно описао и осветлио живот и дело Маркуса Волфа, потребни су томови студија, с обзиром на његов лични и професионални опус. Међутим, овим радом, поред амбиције да се надасве интересантна личност подробније представи и приближи домаћим научним и ширим друштвеним круговима, настојало се да и да се укаже и разложи социолошка појава о страдању човека и људској судбини у вртлогу сложених политичко-безбедносних односа.

Волф је као грешник, предано и одговорно радио за своју државу, за своју службу и свој народ. Преко ноћи када је све наведено предстало да постоји, проглашен је за издајника и непријатеља. Он је био жртва Хладног рата, припадао је страни која је тај рат изгубила. Сломом Совјетског Савеза и распадом Варшавског пакта, уследиле су тектонске промене светског поретка, формирањем униполарног система. У то време нико није могао ни да замисли да ће се тридесетак година касније односи поново довести у стање одређене равнотеже, једноставно у тадашњем свеопштем друштвеном амбијенту поражена страна Хладног рата осећала је потпуну безнадежност и тоталну бесперспективност. Из данашње перспективе ти процеси с краја 1980-их и почетка 1990-их година, можда и не изгледају тако тешко, али тада, у таквом социјалном амбијенту било је готово неиздрживо наспрам англосаксонских структура моћи. Због тога ће карактер и достојанство Волфа остати убежено и историји политичких и безбедносних односа, као светао пример, упркос издајама и страдањима кроз које је прошао, он и његова породица.

Догађаји су потврдили да је Волф како би спасао себе и службу којом је руководио преко тридесет година, као последњи адут покушао да кроз два писма подстакне Михаила Горбачова, последњег председника Совјетског Савеза, да исти реагује и заштити припаднике источњонемачке обавештајне службе и њихову сарадничку мрежу, од прогона западнонемачких власти. У то време, совјетске трупе су још увек биле на територији Немачке, при чему је Горбачов имао још неколико веома озбиљних адута на основу којих би могао да покрене наведено питање и издејствује знатно повољнији исход за службу и припаднике који су преко 40 година радили „раме уз раме“ са совјетским колегама. Ово је била само једна у низу Горбачовљевих лоших процена, које су проузроковале мноштво негативних поступака захваљујући којима је заслужено завршио на сметлишту светске историје. Због таквог односа према држави и народу, може се рећи и према совјетском друштву у целини, Горбачов оправдано није сахрањен уз државне почасте, при чему је жалост за њим била знатно већа на Англосаксонском западу него на простору бившег СССР-а.

24 Леонид Млечин, *Маркус Вольф*, Молодая Гвардия, Москва, 2015: 428.

Лик и дело Маркуса Волфа, без обзира на све мрачне и негативне стране како његове личности, тако и његове професије, када се све узме у обзир, представља светао пример руководиоца обавештајне службе, којег је красила неисцрпна енергија, храброст, знање, патриотизам и професионални успех. На том напорном путу Волф је, као и његове колеге на свим меридијанима који се озбиљно и одговорно баве таквим послом, имао и разочарења, ризике, конкуренцију, сумње, критике, неуспехе и падове, лошу срећу, касне ноћи, апаратске борбе, одбијања и жртвовања.

Иако дескрипције Волфа у овом раду имају помало и романтичан карактер, не сме се пренебрегнути чињеница да је он био генерал-пуковник Штазија, ауторитарне службе, која је била позната и по својој изразитој бруталности, не само према супарничким снагама, већ и према сопственим грађанима који су другачије мислили. Међутим, у расположивим документима, архивама и међу живим сведоцима, до данас се нису појавили подаци и сведочанства која би указала на Волфова непочинства, што га ипак на одређен начин издваја од других генерала Министарства државне безбедности Источне Немачке, а посебно од министра Милкеа. Интересантан је био однос Милкеа према Волфу, који је иначе остао на месту министра до распада државе. За разлику од њега, Волф се повукао кад је био најјачи и у каријерном зениту, али и када је осетио да је тренутак за то. Милке, као његов шеф био је патолошки опседнут Волфом и ко зна са ким још, што га је касније коштало и каријере и живота, чиме је постао и синоним за злочине, злоупотребе и све најгоре. Усмеравање пажње и негативне енергије у погрешном правцу у друштвеним односима, што подразумева и стварања непријатељстава, посебно оних неоснованих, веома је опасна појава. То се може посматрати и кроз призму социјалне патологије, чију цену ће увек платити онај ко је креатор таквих друштвених односа. Због тога, највећа победа Маркуса Волфа, нису ни његови професионални резултати, ни обавештајне победе, већ то што је на крају, након свега, достојанствено и тихо отишао са овог света, и што је створио услове да постане легенда обавештајног рада.

ЛИТЕРАТУРА

- Blandford 2000: Edmund L. Blandford, *SS Intelligence: The Nazi Secret Service*, Wiltshire: The Crowood Press Ltd.
- Broucek 2008: Peter Broucek, *Militärischer Widerstand: Studien zur österreichischen Staatsgesinnung und NS-Abwehr*, Wien: Böhlau.
- Engelhard 2010: Stephanie Engelhard, *Constructing Socialism in East Germany: An Early History of the GDR 1945-1955*, Harrisburg: University of Pennsylvania.
- Krenz 2022: Egon Krenz, *Aufbruch und Aufstieg: Erinnerungen*, Berlin: Das Neue Berlin Verlag.
- Macrakis 2018: Kristie Macrakis, *Markus Wolf – From the Shadows to the Limelight*, Washington: Georgetown University Press.
- Rasch and DedioIch 2015: Gunnar Rasch and Birgit DedioIch, *Erich Mielke: Psychogramm des DDR-Geheimdienstchefs*, München: Sutton.
- Schlosser 2015: Nicholas J. Schlosser, *Cold War on the Airwaves: The Radio Propaganda War against East Germany*, Illinois: University of Illinois Press.
- Schlosser 2008: Nicholas J. Schlosser, *The Berlin Radio War: Broadcasting in Cold War Berlin and the Shaping of Political Culture in Divided Germany 1945-1961*, Annapolis: University of Maryland, College Park.
- Schwan 1997: Heribert Schwan, *Erich Mielke: Der Mann, der die Stasi war, Droemer Knaur*, München.

- Wolf and McElvoy 1997: Markus Wolf and Anne McElvoy, *Memoirs of a Spymaster*, London: Pimlico.
- Воропаев 2016: Ноэль Воропаев, *Маркус Вольф. «Человек без лица» из Шпйази*, Алисторус.
- Млечин 2015: Леонид Млечин, *Маркус Вольф*. Москва: Молодая Гвардия.
- Ракић 2014: Жарко Рајић, „Човек који је срушио Бранта“. *Политика*, 19.07.2014, <https://www.politika.rs/scc/clanak/299688/Тема-nedelje/Uhodenje-pod-okriljem-zakona/Covek-koji-je-srusio-Branta>.

Marko M. PAREZANOVIĆ

MARKUS WOLF – HERO AND VICTIM OF THE COLD WAR

SUMMARY

For over 30 years, Lieutenant General Markus Wolff headed the Main Intelligence Directorate of the Ministry of State Security of the German Democratic Republic. Today, there is neither that state nor that service, and Wolf died in 2006. However, Wolff is certainly the most impressive figure in the intelligence world, above all in the period from the end of the Second World War to the end of the Cold War, and with his ability and results he established himself as the most capable Cold War head of the intelligence service. However, his fate is a tragic one, Wolff perished in the vortex of complex political-security relations between the East and the West, where the collapse of the Soviet Union and the Warsaw Pact were decisive for his personal and professional fate. The article analyzes and sheds light on the causes and impacts of complex social phenomena that trace broader social relations, with an emphasis on how these relations can affect an individual who is in a responsible position. The life story of Marcus Wolff is not only a story about him, about two Germanys, about the Cold War, but also a story that has a much deeper background, it is a story about sacrifice, betrayal and suffering in intelligence world.

Key words: Markus Wolff, German Democratic Republic, Stasi, intelligence service.